

LUNDS
UNIVERSITET

Niqab, ett etniskt och legislativt dilemma

En analys om rätten eller orätten att bära niqab under en utbildning

Jennie Lindqvist
B-uppsats, Mänskliga rättigheter

Mänskliga Rättigheter
Höstterminen 2009
Handledare: Ph.D Andrea Karlsson

Abstract

A current issue in Sweden today is whether muslim women shall have the right to bear the niqāb in the public context. A case in Sweden is a woman who is forbidden to wear her niqāb in her education to be a child caretaker. The purpose of this report is to examine whether it is permissible to tolerate a woman's niqab in an adult education? To emphasize, there has been a review of relevant laws, examination of academics' theories, who has dealt with the three areas, discrimination, feminist and religious. It was concluded in the analyse that there was no clear answers if it is right to ban niqab in an adult education. But it is important not to make general assessments when you are working with this kind of questions, without a thorough examination on a case-by-case basis.

Keyword: Niqab, discriminate legislation, religious of freedom, women, headscarves, veil, Alia Khalifa.

Innehåll

Abstract.....	1
1. Inledning.....	4
1.1 Huvudfråga.....	5
1.2 Avgränsning.....	5
1.3 Teori.....	6
1.4 Metod.....	8
2. Den etiska aspekten – ett moraliskt dilemma?	9
2.1 Diskrimineringsperspektivet.....	9
2.2 Religionsfrihetsperspektivet	10
2.3 Feministperspektivet.....	11
3. Den legislativa aspekten – Nationell rätt.....	13
3.1 Diskrimineringslagstiftning	13
3.2 Regeringsformen: Religionsfrihet	14
3.3 Skollagen och läroplanen.....	15
4. Alia Khalifa - ett diskrimineringsfall.....	16
4.1 Skolans argument för ett förbud av niqab	16
5. Analys.....	17
5.1 Etiska dilemman	17
5.1.1 Religionen i fokus.....	17
5.1.2 Diskriminering i fokus.....	18
5.1.3 Feminismen i fokus	19
5.2 Lagstiftningsområde	21
5.2.1 Diskriminering – ”olikartad behandling av vad som borde vara likartad”	21
5.2.2. Religionsfrihet – alla människors rätt att utöva sin religion.....	23

5.3 Slutreflektioner	25
6. Litteraturförteckning.....	26
Litteratur	27
Elektroniska källor.....	27

1. Inledning

Sverige är idag ett pluralistiskt samhälle det vill säga ett land som karaktäriseras av flera olika kulturer och religioner. Till följd av en omfattande invandring har ett mångkulturellt samhälle utvecklats. I och med detta, har Sverige fått bemöta olika kulturer och religioner vilket ibland har hamnat på en kollisionkurs mot västerländska värderingar. Det är således lätt att det uppstår rättighetskonflikter, det vill säga att en rättighet som en individ omfattas av kan komma i konflikt med andra grundläggande värderingar och rättigheter. Finns det någon rättighet som väger tyngre än andra, går det således att jämföra rättigheter för klargöra vilken som är viktigast?

Alia Khalifa är en muslimsk kvinna i Sverige som har valt att utbilda sig till barnskötare på ett vuxengymnasium. På grund av sin religion bär hon den heltäckande slöjan niqab där endast ögonen blottas. Skolan vill dock förbjuda Khalifa att använda niqaben i undervisning, därför har hon anmält Åsö vuxengymnasium och ärendet har nu hamnat hos diskrimineringsombudsmannen.

Khalifas rättsfall skapar således en rad olika rättighetskonflikter. Flera sådana konflikter kan både ses ur ett legislativt och etiskt perspektiv. Vi kan således utgå från att Sverige omfattas av religionsfrihet: Allas rätt att utöva sin religion fritt. Ur ett etiskt perspektiv däremot kan vi göra ett frågeställande: bör en demokratisk stat förespråka ett klädesplagg som symboliserar ett patriarkalt samhällssystem och ett kvinnoförtryck?

När fall, som Kalifas, dyker upp i vår debatt, kan legislativt som etiskt perspektiv ställas emot varandra. Likt ett moraliskt dilemma kan vi som nation hamna i en situation där vi söker vad som är minst fel eller mest rätt. Det som kan anses vara rätt ur ett legislativt perspektiv kan å andra sidan upplevas som fel utifrån ett etiskt perspektiv.

1.1 Huvudfråga: Är det tillåtet etiskt respektive legislativt, att en skola förbjuder en heltäckande slöja i samband med en vuxenutbildning.

Delfråga 1: Är det, utifrån ett etiskt perspektiv, tillåtet för en skola att förbjuda en kvinna att bära niqab?

- a. Finns det en etisk grund utifrån diskrimineringsperspektivet att förbjuda en kvinna som bär niqab att fullfölja sin utbildning.
- b. Finns det en etisk grund utifrån religionsfriheten att förbjuda en kvinna som bär niqab att fullfölja sin utbildning.
- c. Finns det en etisk grund utifrån det feministiska resonemang att förbjuda en kvinna som bär niqab att fullfölja sin utbildning

Delfråga 2: Är det, utifrån ett legislativt perspektiv, tillåtet för en skola att förbjuda en kvinna att bära niqab?

- a. Finns det laga stöd, utifrån diskrimineringsperspektivet, för att förbjuda en kvinna som bär niqab att fullfölja sin utbildning.
- b. Finns det laga stöd, utifrån ett religionsfrihetsperspektiv, för att förbjuda en kvinna som bär niqab att fullfölja sin utbildning.
- c. Finns det laga stöd, utifrån skollagen och läroplanen, att förbjuda en kvinna som bär niqab att fullfölja sin utbildning.

1.2 Avgränsning

Frågan om en kvinna har rätt att bära en heltäckande slöja är naturligtvis inte enbart unik i Sverige utan är mycket central i flera sekulariserade stater. Jag har dock valt att avgränsa mig till Sveriges debatt om den heltäckande slöjan även kallad niqab. Sverige omfattas av internationell och nationellt regelverk, Jag har dock valt att förehålla mig till nationellt rättsordning.

Debatten om den heltäckande slöjan öppnar givetvis upp för en rad olika konfliktområden. I analysen kommer dock endast tre av de konflikter som uppkommer i samband med niqab att belysas, det feministiska – diskriminerings- och religionsperspektivet. Där har jag följaktligen valt ut specifika författare som behandlar de olika områdena.

Problematiken som uppkommer i anknytning till bärandet av niqab kommer att inrikta sig på skolans utbildningsområde då jag har ett autentiskt rättsfall med i arbetet.

1.3 Teori

Min analys handlar om rätten eller orätten att bära niqab inom utbildningsområdet. I anknytning till detta uppstår det olika rättighetskonflikter, undersökningen behandlar tre av dessa. Det feministiska, diskriminerings- och religionsfrihetsperspektivet. Frågan om niqab uppkommer vanligen generellt inom det svenska samhället i kontexten av mångkulturalismen. Däremot finns det flera vetenskapliga artiklar om niqab som har publicerats i olika tidskrifter exempelvis *the Economist*, *the Humanist* och *Educational studies*. De flesta vetenskapliga artiklarna inriktar sig dock på olika länders problem med niqab. Det som har blivit speciellt uppmärksammat är när Frankrike valde att förbjuda religiösa symboler i skolorna 2004.

I diskussionen om niqab är det vanligt att akademiker argumenterar utifrån demokratiska värderingar. Det finns således två stycken originella argument som är frekventa i debatten om niqab. Den första är att en demokrati inte bör representera värden som står för förtryck av kvinnan och har en anknytning till ett patriarkalt samhälle. Det andra argumentet föreslår att ett demokratiskt samhälle bör tillåta niqab, just på grund av att samhället är demokratiskt och det handlar således om de grundläggande rättigheterna såsom yttrandefrihet och religionsfrihet.

När jag i analysen framställer diskussionen om niqab ur ett feministiskt perspektiv använder jag mig av bland annat av Susann Moller Okin och hennes bok *Mångkulturalismen - kvinnor i kläm*. Okin tar en liberal syn i anspråk när hon framställer problemen som medförs i ett mångkulturellt samhälle. Centralt för hennes ställningstagande är vilken effekt minoritetsrättigheter kan få för kvinnorna inom gruppen. Hon anser således att en del rättigheter som en västerländsk demokrati tilldelar en minoritet missgynnar gruppens kvinnor. Jag anser att hennes analys framställer mycket relevanta argument, som jag har kunnat applicera på frågan om niqab. Jag bedömer liksom Okin att det är viktigt att även se skillnader inom gruppen och inte hur gruppen skiljer sig från majoriteten. I bland intar dock Okin ett alltför västerländskt perspektiv därav förhåller jag mig till ett av professor Bonni Honigs argument som strider mot Okins resonemang. Honig anser nämligen att det är viktigt att vi granskar innebörden av sedvänjor som exempelvis niqab innan vi fördömer den och

framhåller att den missgynnar kvinnorna. Min ståndpunkt är således mitt i mellan de båda författarna.

Den andra aspekten som behandlas i analysen är diskrimineringsperspektivet. De två författare som jag har gjort mig uppmärksam på är relativt överens om begreppet diskriminering, dess innebörd och problematiken omkring det.

Den första akademikern som behandlar begreppet diskriminering är juristen Ann- Katrine Roth i hennes bok *Mångfaldsboken*. Hon förklarar att diskriminering sker oftast genom en distansering. Det vill säga att den utsatta gruppen eller individen utmärks genom skiljaktigheter av den undertryckande gruppen och förklarar att det oftast handlar om en maktstruktur. Professor Hans Ingvar Roth för en liknande diskussion i hans bok *Diskriminering* men hävdar även att diskriminering har ett ursprung i mänskliga rättigheter. I anknytning till detta framställer problematiken kring minoritetskulturers sedvänjor som kan tyckas gå motsatt riktning till svenska värderingar och normer. Hur skall detta balanseras i förhållande till våra grundlägganden fri- och rättigheter? Jag anser att både Ann- Katrine Roth och Hans Ingvar Roth framställer relevanta resonemang kring diskriminering. Vidare anser jag att de båda akademikerna öppnar ett nytt spektrum som förklarar begreppet diskriminering både inom och utanför lagstiftningsområdet. Jag håller generellt med båda författarna, de har intagit ett bra moraliskt ställningstagande. Det var dock svårt att applicera deras teorier på enskilda rättsfall när deras analys har en allomfattande karaktär.

Det sista perspektivet som diskuteras är religionsfriheten. Johan Modée är en akademiker som har försökt utreda innebörden av detta och hur den skall fastställas i ett demokratiskt samhälle. Han har framställt i sin bok *Frihet och gränser* att det är upp till staten att införliva religionsfrihet genom att uppträda neutralt, staten skall således inte missgynna en religion men inte heller gynna en religion i samhället. Han anser vidare att religionsfrihet inte endast bör gälla frihet till religion utan även frihet från religion. Modeés analys av religionsbegreppet är mycket svårförståeligt men jag har ändå valt att inbegripa den i min analys. Jag håller dock inte med i hela hans argumentation, då jag anser att han ibland är motsägelsefull.

Susann Moller Okin är en av de författare som har gjort ett stort intryck på mig. Jag anser att hon för ett mycket bra resonemang trots att hon är ganska radikal i sin ståndpunkt. Jag håller

dock inte med i all hennes argumentering men jag anser att hennes analys är relevant i dagens samhälle och bör därför beaktas även om det i realiteten inte går att genomföra hennes teorier.

1.4 Metod

I arbetet har jag inriktat mig på rätten eller orätten att bära niqab i en vuxenutbildning. Min huvudfokus i detta arbete kommer att rikta sig på tre perspektiv, diskriminering, religionsfrihet och feminismen. Debatten förs oftast på två plan, utifrån lag och utifrån etik.

Begreppet etik har jag valt att definiera enligt nationalencyklopedin:

”**eti'k**, studiet av moraliska fenomen och föreställningar, gren av såväl filosofin som teologin. Inom filosofin används ordet "etik" som synonymt både med "moral" i betydelsen "en enskilds eller grups grundläggande normer och värderingar"..”

Avseende den etiska aspekten har jag valt att utgå från den akademiska debatten. Som representanter för den akademiska debatten har jag valt Professor Hans Ingvar Roth, Jurist Ann- Khatrine Roth, fil. Dr Johan Modée, Statsvetare Susann Moller Okin och Professor Bonni Honig. Jag kommer i mitt arbete att referera till dessa som 'författarna' Jag har valt att titta på hur författarna ställer sig till ett feministiskt- diskriminerings- och religionsperspektiv.

Avseende den legislativa aspekten har jag valt att bearbeta den nationella rätten. Det finns två lagar som ligger som grund för mitt arbete, diskrimineringslagen och regeringsformen; religionsfrihet. Jag använder mig även av förordningar och propositioner.

Efter att ha studerat debatten utifrån både den etik och lag utifrån ett teoretiskt perspektiv har jag valt att undersöka ett autentiskt fall för att se hur man resonerar i praktiken. Detta rättsfall, angående Alia Khalifa, kommer att redovisas i ett eget kapitel. Här grundar jag mig skolverkets rapporter samt skolans uttalanden. I analysen kommer sedan Khalifas rättsfall att appliceras på författarnas teorier och relevanta lagstiftningar för att kunna besvara frågeställningen.

2. Den etiska aspekten – ett moraliskt dilemma?

2.1 Diskrimineringsperspektivet

Missgynnad, förolämpad eller orättvist behandlad associerar många med diskriminering, det bedöms dock inte alltid som diskriminering inom ramen för det svenska regelverket.¹ Ann-Katrin Roth utgår, i sin bok *Mångfaldsboken*, från diskrimineringslagstiftningarna både från nationell och så även internationell nivå. Hon förklarar att diskrimineringsbegreppet kan förhålla sig på olika vis, en juridisk definition av diskriminering är ”olikartad behandling av vad som borde vara likartad.” Diskriminering kan även karaktäriseras av en maktstruktur, där samhället försöker upprätthålla en distans mellan människor som har angivna skiljaktigheter. Ann-Katrine Roth beskriver vidare att som regel bedöms den dominerande gruppens värderingar som allmän praxis och ett rättssnöre i samhället. Detta resulterar i att andra gruppers normer betraktas som avvikande och hamnar i en obemärkthet, vilket successivt kan utvecklas till en diskriminering.²

Hans Ingvar Roth, beskriver även i sin bok *Diskriminering* om diskrimineringsbegreppet och framhäver kopplingen med mänskliga rättigheter. Roth framställer att Sveriges diskrimineringsarbete har sitt ursprung i alla människors grundläggande fri- och rättigheter oavsett gruppstillhörighet. Han beskriver vidare att i ett liberalt samhälle där yttrandefriheten är omfattande skapar detta utrymme för grupper att diskriminera andra grupper. I ett mångkulturellt samhälle är det exempelvis vanligt att religiösa gruppers traditioner går emot statens demokratiska värderingar. Det uppstår således ett dilemma, vilken frihet eller rättighet har företräde, kan en rättighet vara viktigare än en annan? Hans Ingvar Roth uttrycker i sin bok svårigheten för en stat att tilldela individer deras yttrande- förenings och religionsfrihet parallellt med ett fastställande och respekt med andra grundläggande principer som förbud mot diskriminering.

Hans Ingvar Roth beskriver även begreppet diskriminering som en ”negativ särbehandling utifrån moraliskt irrelevanta egenskaper.” Han anser att dessa egenskaper som ligger till grund för diskrimineringen kan vara en individs eget val eller ett påtvingat karaktärsdrag. Ett

¹ Fransson, Susanne & Norberg, Per, *Att lagstifta om diskriminering*, 1. uppl., SNS förlag, Stockholm, 2007 s. 9

² Roth, Ann-Katrine, *Mångfaldsboken: från teori till praktik*, 2. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2008 s. 13

etniskt ursprung kan tolkas vara ofrivilligt, tvärtom kan en etnisk identitet vara självvald. Det är således individ som väljer hur mycket det etniska ursprunget skall präglade dennes identitet.³

2.2 Religionsfrihetsperspektivet

Johan Modée försöker, i sin bok *Frihet och gränser*, på ett filosofiskt plan förklara vad religionsfrihet innebär och vilken roll staten skall spela för att förverkliga religionsfriheten.⁴

Modée lägger stor fokus i sin analys på att tolka begreppet frihet som en förutsättning för att förstå religionsfrihet. Han hänvisar till olika filosofiska texter som behandlar begreppet frihet och berör bland annat en teori om hur man kan tolka begreppet, nämligen som positiv och negativ frihet.

Det centrala med negativ frihet är individens valmöjligheter, det inkluderar ett företräde för individen att använda sig av möjligheten att välja framför tradition och kollektiva värden. Det finns följaktligen begränsningar för individens handlingsfrihet, då en människas agerande skapar konflikt med andras möjligheter att handla måste denna frihet inskränkas.

Den positiva friheten som Modée formulerar, är det målet med friheten som sätter sin prägel på agendan. Det är således viktigt att målet är förutbestämt av kollektivet eller individen. Det som skiljer positiv och negativ frihet åt är främst statens roll. I den negativa friheten skall staten agera som en neutral aktör och varken främja eller missgynna valet en person åtar sig. Positiv frihet innebär dock att staten skall vara aktiv för en reglering av valet en individ gör, exempelvis inrätta relevanta institutioner för att fullgöra individens val.⁵

Modée fastställer slutligen att religionsfrihet innebär att fritt kunna utöva en religion efter eget val eller fritt avstå från religion efter eget val. Det är statens skyldighet att tag hänsyn till denna frihet för att den skall kunna levas upp till. Modée lägger även en stark betoning på statens agerande för att fastställa religionsfrihet i samhället. Han anser att en stat bör förverkliga religionsfrihet genom att agera som en komplett neutral aktör. I egenskap av en neutral aktör skall staten således inte tillhandahålla privilegier till olika religioner inte heller missgynna någon religion genom en lagbestämmelse eller annan praxis. Dock anser han att

³ Roth Ann- Kathrine, 42f

⁴ Modée, Johan & Strandberg, Hugo (red.), *Frihet och gränser: filosofiska perspektiv på religionsfrihet och tolerans*, Östlings bokförlag Symposion, Eslöv, 2006 s 14

⁵ Modée, 2006 s. 23ff

det finns begränsningar i likhet med negativ frihet, gränsen går när utövande av en religion kommer i konflikt med andra rättigheter en människa har. Modée beskriver även idén om att alla skall få en möjlighet att välja sin egen position. Han beskriver detta i sin bok frihet och gränser:

Aktörerna oavsett ålder och kön måste ges samma möjlighet att kunna välja position utifrån ett självreflekterat balanserat och informerat sätt vilket förutsätter en allmän och pluralistiskt tillgång till vetenskaplig information

Modée hävdar även att religion anses i en sekulär stat vara något som en individ bör utöva i den privata sfären inte i den offentliga.⁶

2.3 Feministperspektivet

Det kan anses att i ett demokratiskt samhälle som omfattas av en jämställdhetssträvan mellan könen inte bör tillåta niqab då det förknippas med ett kvinnoförtryck. Samtidigt bör individens valmöjligheter vara centrala och i egenskap av det demokratiska samhället vi lever i bör därför individen själv bestämma över sin klädsel. Flera akademiker belyser svårigheterna kring detta område utifrån ett feministiskt perspektiv en av dem är statsvetaren och filosofen Susan Moller Okin. I hennes bok, *Mångkulturalism - Kvinnor i kläm* framställer Okin problemen att kombinera minoritetskvinnors rättigheter med västerländska värderingar. Okin ställer sig frågan: ”Vad gör man när en minoritetskultur ställer krav som kolliderar med jämställdhetsnormer som åtminstone formellt antagits av liberala stater”⁷

Hon anser att problemet i ett mångkulturellt samhälle är att de liberala staterna inte tar någon hänsyn till att de flesta minoritetskulturer är genuspräglade. Okin framställer att kulturer kännetecknas av mäns intressen och att det finns specifika maktskillnader mellan könen som gör att kvinnan undertrycks. Vidare blir den förtryckande karaktär en del av kvinnans socialisation, så att hon till slut ser detta som en naturlig del i hennes vardag.⁸

Okin skildrar hur kvinnor går miste om deras individuella rättigheter för att ge utrymme för den egna kulturens privilegier. De individuella rättigheter som riskerar att försvinna är tydligt genusrelaterade, exempelvis polygami, könsstympning samt purdahn som har flera olika

⁶ Modée 2006, s. 33ff

⁷ Okin, Susan Moller, *Mångkulturalism - kvinnor i kläm?* Daidalos, Göteborg, 2002 s. 13

⁸ Okin Moller, s. 17f

innebörder bland annat är det kvinnans klädesdräkt för att skyla sig för män. När liberala stater utger sig för att tilldela minoriteter deras rättigheter placerar de samtidigt kvinnans rättigheter i ett stängt fack, där de begravs och kvinnan kan inte åtnjuta samma fri- och rättigheter som mannen i den egna kulturen.⁹

Okin framhäver sist att liberala stater måste ta sitt ansvar och iaktta att minoriteter är som regel patriarkala grupper. Därför är det viktigt för staterna att förstå vem som tjänar syftet då de beviljar privilegier till hela gruppen.¹⁰

En del av författarna ställer sig kritiska till Okins perspektiv bland annat Bonni Honig. Hon opponerar sig starkt mot hennes ställningstaganden och menar att Okin intar en alldeles för liberal och västerländsk ståndpunkt när hon diskuterar problematiken kring kvinnors ställning i minoriteter. Honig poängterar tydligt hur viktigt det är när vi undersöker relationen mellan feministiskt och mångkulturellt förhållningssätt. Det är nämligen enkelt att sätta etiketten kulturellt på något främmande likväl som att placera etiketten främmande på något som är kulturellt betingat.¹¹ Vidare anser Honig att somliga rättigheter i den kulturella gruppen inte är alls undergräver kvinnans individuella rättigheter. Speciellt uppmärksammar Honig synen på slöjan, och hävdar att innan vi fördömer denna heltäckande klädsel bör granska och utreda vad den betyder i olika kontexter. Det är möjligt att detta resulterar i att slöjan inte har samma betydelse för samtliga som för oss. Honig fastställer slutligen att ett påbud om att kvinnan skall bära en klädesdräkt eller slöja är snarare riktad mot båda könen för att kunna hantera deras sexuella lust. Likväl framställer författaren att flera muslimska kvinnor betraktar klädedräkten som en sedvänja vilket framhäver en styrka snarare än förtrycker dem.¹²

En annan kritisk röst som förespråkar att kvinnan bör tilldelas möjligheten att bära slöja eller klädesdräkt är den förre detta konvertiten och akademikern Pernilla Ouis. I sin bok *Muslim i Sverige* beskriver Ouis att alltför ofta jämförs grupper med varandra utifrån egna normer, i detta fall jämför Sverige sina ideal med muslimsk tradition. Detta resulterar i att muslimska normer och värderingar framställs som katastrofala i förhållande till Sveriges. En jämförelse

⁹ Okin Moller, s. 23f

¹⁰ Okin Moller, s. 28, 139

¹¹ Okin Moller s. 47

¹² Okin Moller s. 45

visar inte en rättvis bild av Islam, då Sverige har utvecklats i en mycket större omfattning vad gäller jämställdhet och andra områden.¹³

Ouis skildrar att Sverige som utnämner sig för att sträva efter jämställdhet för båda könen, skall förväntas vara positiva till en integration av kvinnor på arbetsmarknaden. Denna integration bör även gälla de kvinnor som har valt att bära en islamsk klädesdräkt eller slöja. Ouis anser vidare att det är paradoxalt att Sverige för denna diskussion, då den svenska jämställdheten uppnås genom att kvinnan blir ekonomisk oberoende av mannen, men hur skall de kvinnor som bär en slöja eller klädesdräkt uppnå denna jämställdhet om det inte får möjlighet till arbete och utbildning?¹⁴

3. Den legislativa aspekten – Nationell rätt

3.1 Diskrimineringslagstiftning

För att hantera dilemman som uppkommer i samband med att någon särbehandlas och möjliggöra ett rättfärdigande då någon har blivit utsatt för diskriminering, måste den svenska diskrimineringslagstiftningen observeras.

För att kunna döma eller åtala en person i enlighet med den svenska diskrimineringslagstiftningen krävs det att den individ som utsätts för en kränkning skall tillhöra någon av följande grupper: kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder. I lagstiftningen fastställs bland annat två kategorier av diskriminering, direkt och indirekt diskriminering. Rekvisiten för direkt diskriminering är att någon missgynnas genom att bli behandlad sämre i en jämförbar situation och att missgynnandet har samband med diskrimineringsgrunderna.

Indirekt diskriminering beskrivs på följande sätt i diskrimineringslagen(2008:567):

någon missgynnas genom tillämpning av en bestämmelse, ett kriterium eller förfaringsätt som framstår som neutralt men kan komma att särskilt missgynna personer som har samband med diskrimineringsgrunderna [...] Så vida inte bestämmelsen, ett kriterium eller ett förfaringsätt har ett berättigat syfte och de medel som används är lämpliga och nödvändiga för att uppnå syftet.

¹³ Ouis, Pernilla & Roald, Anne Sofie, *Muslim i Sverige*, Wahlström & Widstrand, Stockholm, 2003 s. 133f

¹⁴ Ouis s. 202

Lagstiftning omfattar tio stycken områden, varav två är arbetslivet och utbildning. I kap 2:1 fastslås det exempelvis att en arbetsgivare inte får diskriminera den som hos arbetsgivaren

1. Är arbetstagare.
2. Gör en förfrågan om eller söker arbete.
3. Söker eller fullgör praktik

Punkt 3 avses praktik i huvudsak studenter som under studierna fullgör en yrkespraktik. Dock finns det utrymme att göra undantag från lagen. Detta får endast göras om arbetet är av en sådan karaktär att personen i fråga måste ha specifika egenskaper för att kunna utföra yrket. Dock måste yrkeskravet ha ett berättigat syfte och att kravet är både lämpligt och nödvändigt för att uppnå syftet. I diskrimineringslagstiftning fastställer kap 2:5 även ett diskrimineringsförbud i samband med utbildning. Lagen uttrycker att inget barn, elev eller student som vill ansluta eller redan är anknuten till en skolverksamhet tillåts att diskrimineras.¹⁵

I propositionen 2007/08:95 till diskrimineringslagstiftningen framgår det att ett förbud mot heltäckande slöja kan accepteras även om det föreligger religiösa motiv bakom klädseln.¹⁶ De fastställer dock två kriterier, det första är att det uppstår kommunikationssvårigheter mellan elever och lärare. Det andra kriteriet är när det uppstår säkerhetsrisker i samband med laborationer och liknande.

3.2 Regeringsformen: Religionsfrihet

Sverige omfattas av religionsfrihet, den fastställs i en av våra grundlagar, regeringsformen 2:1. Där även rättigheter såsom yttrande- åsiktsfriheterna återfinns. Undantag finns i regeringsformen men inte när det gäller religionsfriheten. När det gäller friheterna som helhet kan man i Regeringsformen finna undantag uppräknade där det gäller yttrandefrihet, åsiktsfrihet, informationsfrihet, demonstrationsfrihet och mötesfrihet dock inte när det gäller religionsfriheten. Men, i propositionen är 1975/76:209 går det läsa att de friheter som omfattas av regeringsformen 2:1, är sammanlänkade. Det vill säga att rättigheterna inte är autonoma utan kan påverka varandra. Därför kan yttrandefriheten bli ett inslag i

¹⁵ Diskrimineringslag (2008:567)

¹⁶ Regeringens proposition till riksdagen 2007/08:95 s. 196

religionsfriheten.¹⁷ De undantagen som är stadgat i RF 2:12 är att friheterna får lov att inskränkas om det finns ett ändamål som är acceptabelt i ett demokratiskt samhälle. Det måste även finnas en nödvändighet att göra en sådan begränsning och det får inte hota den fria åsiktsbildningen.¹⁸

3.3 Skollagen och läroplanen

Skolväsendet regleras av skollagen och läroplanen. Skollagen stiftas av riksdagen och innefattar grundläggande bestämmelser, vilket skolan har en skyldighet att följa. Det finns även olika slags läroplaner som skolan skall rätta sig efter. Gemensamt för de läroplaner som inkluderar den obligatoriska skolgången och den frivilliga undervisningen är att utbildningen skall vila på en demokratisk grund. Läroplanen är för övrigt en förordning som regeringen har utfärdat, det vill säga en bindande rättsregel som skall beaktas.¹⁹

I skollagens 1 kap 2 § finns det stadgat att skolan skall utarbetas i enlighet med grundläggande demokratiska värderingar. Vidare beskriver paragrafen att de som verkar inom skolan skall respektera individens egenvärde samt hindra kränkande behandling. Den demokratiska grund som fastställs i skollagen har sin utgångspunkt i regeringsformen, således skall skolan verka för det som uttrycks i regeringsformen 1:2 ”att det allmänna skall verka för att demokratins idéer blir vägledande inom samhällets alla områden”²⁰

Individuell frihet, människors lika värde och okränkbarhet är bland annat tre centrala begrepp som står i fokus på skolans agenda, vidare fastställs det i läroplanerna att skolan skall förmedla dessa angivelser. Läroplanen belyser även den globalisering som har förekommit i Sverige, därför är det av stor betydelse att skolan förmedlar kunskaper om svensk kultur och historia i det mångkulturella Sverige.

Läroplanen framställer liksom diskrimineringslagstiftningen ett förbud mot diskriminering mot bland annat etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning. Det beskrivs även betydelsen av att möta främlingsfientlighet och intolerans med en öppen diskussion och aktiva insatser.

¹⁷ Regeringens proposition till Riksdagen 1975/76:209 s. 104

¹⁸ Regeringsformen (1974:152) 2:12

¹⁹ Skolverket *Förordningar*, skolverket *skollagen*

²⁰ Regeringsformen (1974:152) 1:2

4. Alia Khalifa - ett diskrimineringsfall

4.1 Skolans argument för ett förbud av niqab

Alia Khalifa har, som berörts tidigare, anmält Åsö Vuxengymnasium för diskriminering på grund av etnicitet och religion. Ett rättsfall av denna karaktär är således inte det första fallet i Sverige. Diskussionen om en elev har rätt att bära niqab under hennes utbildning pågick även 2003 då en liknad händelse uppstod, skolverket valde då att göra en utredning om ämnet.

Det är viktigt att poängtera att skolverket inte är en rättslig institution dock kan rapporten om niqab tolkas att vara en riktlinje för skolorna. Den hänvisar till olika grunder som möjligen kan vara acceptabla för att kunna förbjuda klädesdräkten. Det beskrivs bland annat i rapporten att skolan har en skyldighet i enlighet med skollagen att uppmuntra olika åsikter. Dock har även skolledningen rättigheten att upprätthålla en ordning i skolan, vilket innebär att de kan begränsa dessa åsikter och andra beteende för att åstadkomma en sådan ordning. Vidare framställs det att en individ som väljer att bära niqab kan orsaka en otrygg känsla hos andra elever och även frambringa diskussion om ämnet som tar för mycket utrymme av undervisningstimmarna.

Den pedagogiska aspekten kommer även på tal i skolverkets rapport. De betonar vikten av att föreläsaren skall kunna kommunicera med eleven för att efter bästa förmåga ha möjlighet att lära ut den kunskap som behövs. Det räcker då inte med att eleven endast blottar ögonen utan en fullvärdig kommunikation kräver hela ansiktsuttrycket. Rapporten fastställer slutligen att pedagogiken måste vara det övergripande syftet med utbildning och således skall religiösa yttringar vara sekundära.²¹ Det är följaktligen på detta underlag som skolverket anser att det finns ett berättigat syfte att förbjuda niqab på skolorna.

Åsö vuxengymnasium hänvisar bland annat till skolverkets rapport från 2003 då de förbjuder Khalifa att bära niqab. De betonar vikten på kommunikation på motsvarande sätt som rapporten. Åsö vuxengymnasium beskriver att Khalifas utbildning till barnskötare omfattas till stor del av grupparbeten, rollspel muntliga redovisningar samt praktik. Då hon har valt att dölja sitt ansikte försvårar hon kommunikationen för både lärare och elever under en sådan undervisningsmetod som förekommer i utbildningen.

²¹ Skolverket, *Skolor har rätt att förbjuda burqa* Utgivare: Skolverket 2003

Khalifa försökte dock att göra en kompromiss med skolan, genom att föreslå att hon kunde placera sig i klassrummet så att endast läraren hade möjlighet att se hennes ansikte. Skolan understryker att detta begränsar andra elevers rörelsefrihet i klassrummet samt måste hela undervisningen läggas i förhållande till var Khalifa är placerad. Äso vuxengymnasium bedömer även att det är deras skyldighet att ordna praktikplats som är neutral i förhållande till eleven, vilket kan bli svårt då hon bär niqab.²²

5. Analys

Att gå strikt efter lag eller strikt efter etik, ger inte alltid ett entydigt svar. När det gäller lag kan en lag förklaras bort med en annan. Konflikter uppstår. Vems tolkning är rätt? När det gäller etik är det svårt att prata om termer rätt och fel. Istället hamnar ofta diskussionen i vem har minst fel och vem har mest rätt.

5.1 Etiska dilemman

Att bära niqab behöver inte vara ett krav från islam, det finns många muslimska kvinnor som inte bär niqab eller ens slöja men då Khalifa sammankopplar det så starkt med sin religionsutövning kan det klassas som en religionsfråga.

5.1.1 Religionen i fokus

Tittar vi på Khalifas fall utifrån det etiska perspektivet med religionen som fokus skriver Modée om att staten varken skall gynna eller missgynna någon religion, liten som stor. Därför blir ett förbud mot niqab, enligt honom, ett missgynnande av islam.

Modée anser vidare att vi har rätten att utöva en religion så länge vi inte kränker andras grundläggande fri- och rättigheter.²³ Vilka rättigheter syftar han till? Är det yttrandefrihet, åsiktsfrihet, religionsfrihet och mötesfrihet? I så fall, kränks då Khalifas klasskamraters rättigheter eller lärarens, om Khalifa får bära sin niqab? Har hon rätt till sin övertygelse att hon inte vill visa sitt ansikte i klassrummet?

Utifrån detta resonemang finns det inget etiskt rättfärdigande att förbjuda niqab eftersom varken läraren eller de andras elevers grundläggande friheterna kränks.

²² Yttrande till Diskrimineringsombudsmannen över anmälan om etnisk och religiös diskriminering. Ärende nr ANM 2009/103

²³ Modée, Johan & Strandberg, Hugo (red.), *Frihet och gränser: filosofiska perspektiv på religionsfrihet och tolerans*, Östlings bokförlag Symposion, Eslöv, 2006 s 33ff

Men övriga argument som Modée framför uppstår det således konflikter inom författarens egna resonemang. Modée gestaltar nämligen i sin analys att i ett sekulariserat samhälle bör religionsutövning begränsas till den privata sfären i hemmet, inte i den officiella sfären.

²⁴Detta borde följaktligen leda till att det finns ett etiskt rättfärdigande att förbjuda Niqab i offentliga sammanhang därav skolan. Samtidigt innebär det att argumentet går stick i stäv med Modées argument att staten inte bör missgynna någon religion, vilket kan antas att staten gör vid ett förbud av niqab i offentliga sammanhang.

Både argument för förbudet, religionen skall utövas i hemmet, och emot förbudet, en stats skall inte missgynna en religion, framställs som skäliga.

I detta resonemang går det således inte att diskutera utifrån vad som är rätt och fel. Frågan blir istället vad som anses vara mest rätt och minst fel utifrån ett etiskt perspektiv? Går det att hävda att religionen bör utövas i hemmet, och är denna aspekt mest rätt? eller är det viktigare att, i detta fall Khalifa, får lov att utöva sin religion så länge den inte kränker andras rättigheter?

Det finns inga svar, endast fler frågor. Det går således inte att fastställa om det finns en etisk grund att förbjuda niqab utifrån ett religionsperspektiv, det beror helt på vilken aspekt man väljer att uppmärksamma och vilka erfarenheter en individ har sen tidigare .

5.1.2 Diskriminering i fokus

Framkallar ett förbud mot niqab diskriminering utifrån ett etiskt perspektiv? Hans Ingvar Roth resonerar runt detta problem i sin bok *Diskriminering*. Som beskrivits tidigare ser Roth begreppet diskriminering som en ”negativ särbehandling utifrån moraliskt irrelevanta egenskaper.” Han anser att dessa egenskaper som ligger till grund för diskrimineringen kan vara en individs eget val eller ett påtvingat karaktärsdrag.²⁵

I Khalifas fall är hennes etniska ursprung ofrivilligt, men hennes etniska identitet som hon kopplar starkt till sin religion är självvald. Finns det skäl att göra skillnad på diskriminering som grundas på ofrivillighet respektive något som är självvalt? Och i så fall är det mer rätt att diskriminera det individer själv väljer? Skulle vi kunna utifrån detta resonemang se det som

²⁴ Modée, s 33

²⁵ Roth, Hans Ingvar, *Diskriminering*, 1. uppl., SNS förlag, Stockholm, 2008 s41f

att Khalifa inte får diskrimineras för hennes egyptiska ursprung, men eftersom det kan uppfattas som hennes eget val att bära niqab kan en begränsning ställas och ett förbud vara skäligt?

Nästa fråga blir, i Khalifas fall, om det har förekommit en negativ särbehandling, förbudet, utifrån moraliskt irrelevanta egenskaper, kommunikationsproblem? Hur andra elever uppfattar deras känsla av att Khalifa bär niqab är det ingen som kan fastställa mer än eleverna själva. Samtidigt går det att ifrågasätta om Khalifa kan fortsätta sin skolgång utan på att skapar problem för henne själv, kan förbudet i så fall uppfattas som irrelevant? Om Khalifa anser att hon inte påverkas av niqab i hennes utbildning har hon rätten att inte bli diskriminerad? Om de andra eleverna upplever att hennes niqab utgör ett problem för deras utbildning har de rätten att diskriminera Khalifa? Det uppstår således ett etiskt dilemma, vem har rätt till vad?

I enlighet med Ann- Katherine Roths bok, *Mångfaldsboken* är det skolans normer och värderingar (den dominerande gruppen) som anses vara allmän praxis. Är det mer möjligt att niqab är ett främmande inslag än att det är ett problem? Tidigare var det slöjan som var nykomling i samhället och blev ifrågasatt, idag är det niqaben, kommer vi att vänja oss vid denna som på samma sätt som slöjan? ²⁶

I likhet med religionsperspektivet finns det inget som är etiskt rätt eller fel. Kan vi anta det är mer rätt att diskriminera Khalifa för att hon har valt att bära niqab, eftersom det är således inget påtvingat karaktärsdrag. Ingen kan heller fastställa känslan hos vederbörande parter, hur uppfattar Khalifa om hon inte får bära niqab, och hur uppfatta de andra eleverna känslan av att hon bär niqab. Vems känsla är viktigast? Eller vems känsla är minst fel och mest rätt?

5.1.3 Feminismen i fokus

En av dem som hävdar att en heltäckande slöja inte hör hemma i det liberala samhället är Susann Moller Okin. Hon understryker att stater måste vara vaksamma när de tilldelar minoritetsrättigheter eftersom minoriteter oftast präglas av patriarkala strukturer.²⁷ Det Okin inte tar hänsyn till är att ett generellt förbud mot niqab kan utesluta dessa kvinnor i

²⁶ Roth, Ann-Katrine, *Mångfaldsboken: från teori till praktik*, 2. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2008 s. 13

²⁷ Okin, Susan Moller, *Mångkulturalism - kvinnor i kläm?* Daidalos, Göteborg, 2002 s. 13

utbildningen. Är det inte viktigare att ge möjligheten till dessa kvinnor att delta i det svenska samhället istället för att utesluta dem? Antagandet att kvinnorna blir uteslutna behöver inte vara sant, men risken finns.

Honig är en av de som motsätter sig Okins perspektiv. Hon beskriver att den heltäckande slöjan kan vara riktad mot båda könen för att hantera deras sexuella lust. Men varför skulle kvinna behöva täcka sig från topp till när således inte mannen behöver det. Honig poängterar även att en heltäckande slöja kan ha olika betydelser för varje individ.²⁸

Det uppstår således konflikter inom det området feminismen utifrån de olika författarna. Utifrån Honigs sista resonemang kan Khalifas uppleva sin niqab som en religiös förutsättning och inte som det förtryck som Okin framställer. Samtidigt finns det inga garantier för att det inte skulle ha påtvingats, som många västerländska kulturer uppfattar bärandet av en heltäckande slöja. Är det i så fall statens rätt att förbjuda niqab? Det skulle möjligtvis underlätta för många kvinnor men det skulle således försvåra för andra muslimska kvinnor. Hur skulle det bli i Khalifas fall? Har hon påtvingats sin heltäckande slöja? Vem har tolkningsföreträde: vår rätt att tolka vad slöjan symboliserar eller Khalifas tolkning av slöjan? Det skulle dock vara utifrån detta resonemang vara oetiskt att förbjuda slöjan när det inte finns garantier om den är påtvingad eller inte, det är viktigare att det finns tillgänglighet för dessa kvinnor att utbilda sig och delta i samhället.

Ouis som har konverterat till Islam framställer i hennes bok, *Muslim i Sverige*, att diskussionen om heltäckande slöja är en jämställdhetsfråga. Genom ett förbud av niqab tillåts således inte muslimska kvinnor på den svenska arbetsmarknaden och utbildningsområdet. Ouis tar dock ingen hänsyn till andras rättigheter, utan ser bara utifrån en muslimsk kvinnas rätt att bära niqab.²⁹ Hon är väldigt nonchalant i hennes framställning, oavsett om det handlar om en kvinnas rätt till arbete eller utbildning. Det finns faktorer som påverkar att en kvinna som bär niqab inte kan få alla arbeten på grund av praktiska skäl, det är således inte en fråga om jämställdhet.

²⁸ Okin, s 45

²⁹ Ouis, Pernilla & Roald, Anne Sofie, *Muslim i Sverige*, Wahlström & Widstrand, Stockholm, 2003 s. 133f

5.2 Lagstiftningsområde

I Khalifas fall kan vi tydligt se att hon omfattas av både regeringsformen och diskrimineringslagen.

5.2.1 Diskriminering – ”olikartad behandling av vad som borde vara likartad”

I enlighet med diskrimineringslagen kan det tolkas som att Khalifa är utsatt för en direkt diskriminering.

4§ I denna lag avses diskriminering

1. Direkt diskriminering: att någon missgynnas genom att behandlas sämre än någon annan behandlats, har behandlats eller skulle ha behandlats i en jämförbar situation [...]

Utifrån lagstiftningen går det visserligen att hävda lagrum där det står utom tvivel att Khalifa är både utsatt för diskriminering och en kränkning av hennes religionsfrihet. Det finns dock ett stort *men*. I ett fall som Khalifas där hon upplever sig vara utsatt för direkt diskriminering kan det finnas skäl att undersöka förarbetet till lagstiftningen, propositionen, för att kunna förstå syftet med lagen. I propositionen 2007/08:95 fastställs att ett förbud mot heltäckande slöja är acceptabelt om det bland annat försvårar kommunikationen mellan lärare – elev och mellan elev – elev. Slutligen poängterar propositionen att ”Ett avsteg från diskrimineringsförbudet bör emellertid i ett sådant sammanhang motiveras av ett syfte som ligger inom ramen för verksamhet som regleras i skollagen”³⁰

Efter att Åsö Vuxengymnasium anmälts av Khalifa skulle de kunna hänvisa till denna proposition, då ett av de problemen skolan framställde var kommunikationssvårigheter. Propositionen lämnar stora möjligheter för vidare tolkning då den inte specificerar vilket sorts dokument som krävs för att fastställa inskränkningens syfte. Är det frågan om rättsligt dokument, riktlinjer eller hänvisningsdokument?

³⁰ Regeringens proposition till riksdagen 2007/08:95 s. 196

En skola skulle därmed i enlighet med propositionen kunna hänvisa till skolverkets rapport från 2003 som framställer grunderna att förbjuda niqab på. Där står bland annat att de kommunikationskrav, som även propositionen uttrycker, kan vara en anledning för ett avsteg från diskrimineringsförbudet. Rapporten utformar innebörden för vad kommunikation är och beskriver att det således inte enbart handlar om att eleven skall tolka lärarens undervisning. Rapporten menar att även läraren har en skyldighet att kunna tyda om eleven har fått insikt i den kunskap han eller hon har förmedlat. För detta menas att det krävs ett helt ansiktsuttryck.³¹

I och med att en vuxenutbildning är frivillig och elever är där av eget intresse att inhämta kunskap. Borde det därför ligga i elevens eget intresse att ta ansvar för sin utbildning. Det borde även vara elevens egna ansvar att uttrycka om han eller hon inte förstår.

I Alia Khalifas rättsfall hänvisar skolan till ovan nämnda rapport från skolverket när de förbjuder henne att bära niqab i undervisningen. Skolan understryker att kommunikationssvårigheter gäller inte endast mellan läraren och Khalifa utan även andra elever påverkas av hennes klädesdräkt. Situation bör därmed uppfattas även ur andra elevers perspektiv. Äso vuxengymnasium hävdar att i utbildningen förekommer grupparbeten, muntliga redovisningar och rollspel. I dessa arbetsätt försvåras den ömsesidiga kommunikationen mellan eleverna av Khalifas niqab.

Det är tveksamt om rapporten som Äso vuxengymnasium hänvisar till kan godtas som ett laga dokument trots att syftet i rapporten, kommunikeringen mellan lärare och elev, är förenlig med propositionen. Anledningen är att skolverket som utförde rapporten inte är en rättslig institution följaktligen är dokumentet en riktlinje inget bindande dokument. *Principiellt* skulle det kunna bifallas eftersom propositionen inte anger vilket typ av dokument som krävs. Sannolikt skulle det *i praktiken* troligtvis inte vara godtagbart utan ett rättsligt dokument. Däremot skulle rapporten kunna vara ett komplement till ett rättsligt dokument som bevisföring för att förbjuda niqab i skolorna.

I motsats till Skolverkets rapport skulle däremot läroplanen kunna vara ett laga dokument eftersom den är en förordning som regeringen har utfärdat. I läroplanen anges skolans

³¹ Skolverket, "Skolor har rätt att förbjuda burka" Utgivare: Skolverket 2003

målriktningar. Två utav dem är dels att läraren skall förmedla kunskap, dels vikten av kommunikation. Formuleringar är dock väldigt oklara och problem kan uppstå vid tolkning.³²

En annan aspekt är att skolans linje kan verka motsägelsefull i och med sitt förbud. Å ena sida uttrycker läroplanen att skolorna skall sträva efter respekt för människors integritet samt att inneha en förståelse för andra kulturer och levnadssätt.³³ Å andra sidan visas inte denna respekt för Khalifa och hennes niqab.

Finns det laga stöd att förbjuda en niqab på? I enlighet med ovan nämnda redovisning skulle det kunna antas att ett förbud är svårt att genomföra. Dock är det inget solklart fall utan det finns flera aspekter att lyfta fram. Även om lagen kan vara glasklar är undantagen desto värre. Det finns således inget entydigt svar.

För att uppnå en rättvis bedömning i en situation, som Khalifas, skulle proportionalitetsprincipen kunna observeras. Det vill säga kommer följderna av ett förbud stå i proportion till syftet med förbudet? Som exempel på detta kan vi se att syftet med förbudet enligt Åsö Vuxengymnasium är att förbättra kommunikationen mellan lärare och elever samt att underlätta undervisningen. Vilket leder till att: Khalifas rätt till sin religion begränsas. Ett stort avsteg från diskrimineringslagstiftningen blir en realitet samt att en rad internationella konventioner inskränks.

5.2.2. Religionsfrihet – alla människors rätt att utöva sin religion

En annan aspekt som kan diskuteras i rättsfallet Khalifa är religionsperspektivet. Sverige omfattas av ett antal fri och rättigheter:

1 § Varje medborgare är gentemot det allmänna tillförsäkrad

1. yttrandefrihet: frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor,

2. informationsfrihet: frihet att inhämta och mottaga upplysningar samt att i övrigt taga del av andras yttranden,

3. mötesfrihet: frihet att anordna och bevista sammankomst för upplysning, meningsyttring eller annat liknande syfte eller för framförande av konstnärligt verk,

4. demonstrationsfrihet: frihet att anordna och delta i demonstration på allmän plats,

³² Läroplanen för de frivilliga skolformerna s 6

³³ Läroplanen för de frivilliga skolformerna s 14

5. föreningsfrihet: frihet att sammansluta sig med andra för allmänna eller enskilda syften,
6. religionsfrihet: frihet att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion.³⁴

Utifrån strikt lagstiftning finns inget utrymme för undantag när det gäller religionsfriheten. Däremot har det i uttryckts undantag för punkterna 1 – 5. I propositionen, som ligger till grund för regeringsformen, står det skrivet att rättigheterna inte kan ses som isolerade från varandra utan bör ses utifrån ett helhetsperspektiv.³⁵ Kommer då undantagen från de andra rättigheterna att kunna påverka och skapa en typ av undantag även för punkt 6?

Propositionen kan vara svår att tolka. Vad hade lagstiftaren för intention i propositionen? Finns det omständigheter som gör att religionsfriheten kan ifrågasättas? Om yrkandet bedömer att friheterna som fastställs i RF inte är autonoma utan ömsesidigt beroende av varandra, varför framförs då inte en sådan avgörande punkt i den offentliga lagstiftningen?

Om det är så att undantagen för 1-5 kan påverka punkt 6: religionsfrihet, skulle det kunna finnas begränsningar i religionsfriheten. Om detta är fallet ska dessa begränsningar var acceptabla i ett demokratiskt samhälle, begränsningar skall vara nödvändiga och de får inte hota den fria åsiktsbildningen.

Följdfrågorna som skapas är om det, i Khalifas fall, anses nödvändigt att tillämpa ett sådant förbud på ett vuxengymnasium? Är det tvunget för läraren att komma till kännedom om en elev har tagit del av den kunskap hon har framfört? Skapar ett förbud mot niqab i skolorna ett hot mot den fria åsiktsbildningen? Att göra ett sådant stort avsteg ifrån religionsfriheten förutsätter ett starkt syfte.

³⁴ Regeringsformen (1974:152) 2:12

³⁵ Regeringens proposition till Riksdagen 1975/76:209 s. 104

5.3 Slutreflektioner

Hela situationen är som påvisats mycket komplicerad med en uppsjö av lagar och bestämmelser, parallellt med detta uppkommer en etisk diskussion. Ett generellt förbud mot niqab kan vara svårt att utfärda, det måste ske en noggrann bedömning i enskilda fall eftersom varje enskilt fall påverkas av olika lagar, rättigheter och etiska dilemman. Att en elev använder niqab då undervisningsformen endast kräver att elever uppmärksammar lärarens yttranden behöver inte utgöra ett större problem. Men då undervisningen består av kommunikation mellan elever är det värt att uppmärksamma om niqab kan utgöra en svårighet för andra studeranden. Skolan som Khalifa har anmält har hamnat i en svår situation. Skolans riktlinjer uttrycker individuell frihet, människors lika värde och okränkbarhet förstklassiga ord som borde omsättas i praktiken. Problemet blir om Khalifas individuella frihet aktualiseras skulle det utvecklas till att andra elevers okränkbarhet hämmas?

När situationer, likt Khalifas, dyker upp i vårt samhälle prövas våra kulturella filter. Kan vi förstå den kränkning Khalifa upplever när hon *inte* får bära niqab? Vi kan se hur andra troende muslimska kvinnor varken bär slöja eller niqab, kan vi då hävda att niqab inte behövs för att utöva islam? Eller är det Khalifas känsla som får vara den sanna? Vad blir mest rätt och vad är minst fel?

Olika rättighetsaspekter framställer dock annorlunda synsätt på frågan om niqab. Det uppstår då konflikter sinsemellan synsätten. Skall niqab ses som ett förtryck mot kvinnan i enlighet med en feministisk teori och ska därför förbjudas. Strider det i sin tur mot religionsperspektiv att alla skall få utöva sin religion, så länge det inte kränker andras rättighet. Men är det fortfarande en religionsfrihet om det inte är frivilligt?

Efter att ha gått igenom lagar, förordningar, propositioner och den etiska debatten, finns det egentligen inget entydigt svar utifrån det legislativa eller etiska perspektivet, att förbjuda niqab på en vuxenutbildning. På grund av olika kulturella filter, religiösa övertygelser och personliga tolkningar kommer frågan alltid till att uppmärksammas från olika perspektiv.

Uppsatsen om en kvinnas rätt eller orätt att bära niqab i skolan skapade snarare fler frågor än svar, det finns så otroligt många aspekter som spelar in och undersökningen har endast belyst

en del av dem. Även om vi kan komma fram till att en kvinna har rätt att bära niqab på en utbildning är det bara en liten del i en stor fråga. För vad händer när Khalifa har utbildat sig och skall ut i arbetslivet? Det är även en fråga som är central, uppsatsen hade dock blivit av en helt annan karaktär av en sådan frågeställning, trots att det egentligen handlar om ett och samma ämne. Avslutningsvis finns det inget som är rätt eller fel i Khalifas situation det handlar istället om vad som är minst fel eller mest rätt.

6. Litteraturförteckning

Litteratur

Okin, Susan Moller, *Mångkulturalism - kvinnor i kläm?* Daidalos, Göteborg, 2002

Ouis, Pernilla & Roald, Anne Sofie, *Muslim i Sverige*, Wahlström & Widstrand, Stockholm

Roth, Hans Ingvar, *Diskriminering*, 1. uppl., SNS förlag, Stockholm, 2008

Roth, Ann-Katrine, *Mångfaldsboken: från teori till praktik*, 2. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2008

Modée, Johan & Strandberg, Hugo (red.), *Frihet och gränser: filosofiska perspektiv på religionsfrihet och tolerans*, Östlings bokförlag Symposion, Eslöv, 2006

Sveriges rikets lag: gillad och antagen på riksdagen år 1734, stadfäst av Konungen den 23 januari 1736 : med tillägg av författningar som kommit ut från trycket före den 1 januari ..., Kundtjänst, Norstedts juridik, Stockholm, 1861-

Regeringens proposition till Riksdagen 1975/76:209

Regeringens proposition till riksdagen 2007/08:95

Yttrande till Diskrimineringsombudsmannen över anmälan om etnisk och religiös diskriminering. Ärende nr ANM. 2009/103

Elektroniska källor

Skolverket, Skolor har rätt att förbjuda burqa Utgivare: Skolverket 2003

<http://www.skolverket.se/sb/d/246/a/501>

Publicerad: 24 oktober 2003 Användes 3/12- 09

Skolverket Skollagen (1985:1100) <http://www.skolverket.se/sb/d/777>

Publicerad 12 Juni 2009 Användes: 27/12- 09

Skolverket Läroplaner <http://www.skolverket.se/sb/d/468>

Publicerad: 3feb 2009 Användes 27/12- 09